

Opgenomen

Interviews met André Aciman, Paul Auster, John Bayley, Louis de Bernières, Julia Blackburn, Jonathan Coe, Paulo Coelho, Douglas Coupland, Michael Cunningham, Don DeLillo, Ariel Dorfman, Roddy Doyle, Bret Easton Ellis, James Ellroy, Carlos Fuentes, Amitav Ghosh, Günter Grass, Michel Houellebecq, Ismail Kadare, György Konrád, Yann Martel, Patrick McCabe, Colum McCann, Frank McCourt, Jay McInerney, Edna O'Brien, Joseph O'Connor, Ben Okri, Amos Oz, Abel Posse, Annie Proulx, Marcel Reich-Ranicki, Graham Swift, Paul Theroux, Frederic Tuten, Irvine Welsh en Edmund White.

Opgenomen

Jacob Moerman

Schrijver: Jacob Moerman
ISBN: 9789402181852
Foto schrijver: Henny Tielken
© Jacob Moerman

“Immer!”

Marcel Reich-Ranicki (1920-2013)

Voor Roos, mijn dochter

Voorwoord

Tussen 1989 en 2006 maakte ik regelmatig een interview met een auteur. Ik deed dat aanvankelijk voor de Drents-Groningse Dagbladen, maar al snel kreeg ik de mogelijkheid om deze interviews in opdracht van de Gemeenschappelijke Pers Diensten (voorheen de Geassocieerde Pers Diensten) te maken. Aan deze persdienst was een groot aantal regionale kranten verbonden, waardoor het vaak gebeurde dat een interview vele malen werd afgedrukt. Het grote voordeel voor mij was dat ik hiermee een miljoenenpubliek wist te bereiken. De Nederlandse uitgeverijen kregen dat ook al snel in de gaten, waardoor voor mij vele deuren werden geopend die anders gesloten waren gebleven en ik me gedurende een aantal jaren opgenomen voelde in een wereld die ik als 'de literaire wereld' was gaan beschouwen.

Aanvankelijk interviewde ik vooral Nederlandse auteurs (een groot deel van deze interviews is verschenen in mijn bundel *Met andere woorden*, uitgeverij Passage, 1995), maar al snel daarna steeds meer auteurs uit het buitenland. Ik genoot van mijn enorme vrijheid – mijn chefs vonden het prima dat ik gewoon mijn eigen gang ging, het woord *format* moest in Nederland nog worden uitgevonden en de hoofdredacteurs waren nog geen managers. Het resultaat was dat ik vooral *die* schrijvers ging interviewen die mij konden boeien en ik niet voortdurend achter de door mij zo verafschuwde hypes aan hoefde te rennen.

Nu, meer dan tien jaar na het laatste interview, overzie ik het geheel en denk (en hoop) ik dat veel interviews de tand des tijds hebben doorstaan. Voor deze bundel heb ik de beste interviews geselecteerd. Daarnaast heb ik de teksten hier en daar licht bewerkt.

De interviews werden destijds allemaal opgenomen met een apparaatje dat ik steeds vaker als een kleine kameraad was gaan beschouwen – een recordertje waarin mini-cassettebandjes kunnen worden geplaatst. In de loop der jaren heb ik veel van deze bandjes versleten, maar het apparaatje bleef me altijd trouw. En nu zijn de interviews wederom opgenomen. Opgenomen in de bundel die u, geachte lezer, voor u hebt liggen.

Inhoudsopgave

- 9 - Het Egypte van André Aciman
- 15 - De ziekte Paul Auster
- 21 - Herinneringen van John Bayley
- 27 - *Vogels zonder vleugels* van Louis de Bernières
- 33 - Het verleden van Julia Blackburn
- 39 - De woede van Jonathan Coe
- 47 - *De gesloten kring* van Jonathan Coe
- 53 - De populariteit van Paulo Coelho
- 61 - Op bezoek bij Paulo Coelho
- 69 - Het groeiproces van Douglas Coupland
- 77 - De hoop van Michael Cunningham
- 85 - De onderwereld van Don DeLillo
- 93 - De memoires van Ariel Dorfman
- 99 - De verbeelding van Roddy Doyle
- 105 - De waarheid van Bret Easton Ellis
- 113 - De literaire geschiedenis van James Ellroy
- 119 - De kroniek van Carlos Fuentes
- 127 - *Het hongerig getij* van Amitav Ghosh
- 131 - De Muur van Günter Grass
- 139 - De experimenten van Michel Houellebecq
- 145 - Het platform van Michel Houellebecq
- 151 - De taak van Ismail Kadare
- 157 - De strijd van Ismail Kadare
- 163 - Het geluk van György Konrád
- 169 - Het schilderij van Yann Martel
- 175 - Het 'gewone leven' van Patrick McCabe
- 181 - De 'Ierse outsider' Colum McCann
- 189 - De jeugd van Frank McCourt
- 195 - Het nieuwe leven van Jay McInerney
- 203 - Het Ierse dilemma van Edna O'Brien
- 211 - De inspiratiebronnen van Joseph O'Connor
- 217 - De vrijheid van Ben Okri

- 224 - De twee pennen van Amos Oz
- 229 - De 'aantrekkelijke positie' van Abel Posse
- 235 - De camera van Annie Proulx
- 243 - Het leven van Marcel Reich-Ranicki
- 251 - De laatste ronde van Graham Swift
- 259 - De verslaving van Paul Theroux
- 267 - De maskers van Frederic Tuten
- 273 - De Schotse jongens van Irvine Welsh
- 279 - *The Farewell Symphony* van Edmund White

Het Egypte van André Aciman

Oktober 1995

Achttien maanden had de Amerikaanse auteur André Aciman nodig om zijn boek met herinneringen aan zijn geboorteland Egypte te schrijven. Hij nam een jaar vrij als docent Franse literatuur aan de universiteit van Princeton, zodat *Out of Egypt* kon worden voltooid. Het boek werd begin 1995 in de Verenigde Staten gepubliceerd. Al voordat het verscheen, stond in de New York Times een zeer positieve recensie, en ook over de andere reacties had Aciman niets te klagen. Het boek, waarvoor hij de Amerikaanse Whiting Writers Award kreeg, is behalve in Nederland en de Verenigde Staten eveneens in Spanje, Duitsland, Frankrijk en Griekenland verschenen. Aciman krijgt brieven van lezers uit verschillende delen van de wereld. “Sommigen laten me weten dat ik hun eigen leven heb beschreven. Over de Egyptische joden is nog niet eerder een boek gepubliceerd.”

Met zijn boek, dat in het Nederlands als *Uit Egypte* verscheen, heeft André Aciman (45) een familieportret geschreven dat het midden houdt tussen een autobiografische kroniek en een familieroman. In 1905 vertrok zijn familie uit Istanbul, om vervolgens meer dan een halve eeuw in Egypte te wonen. Dat land werd voor de joden steeds ongestuviger, zodat in de jaren zestig het vertrek uit het grote familiehuis onvermijdelijk werd. In *Uit Egypte* komen allerlei figuren naar voren, zoals de beide grootmoeders die in maar liefst zes talen met elkaar roddelen, de beeldschone en dove moeder en de ontrouwe vader die zijn textielzaak probeert te behouden. Voor zijn boek putte Aciman uit eigen herinneringen of uit

overgeleverde familieverhalen.

“Er waren een paar waargebeurde verhalen die ik in mijn boek wilde vertellen”, vertelt Aciman, die me op gastvrije wijze heeft ontvangen in zijn woning aan de westzijde van Manhattan, New York. “Ik wilde met mijn eerste boek geen fictief werk schrijven. Toen vatte ik het plan op om mijn herinneringen zó te ordenen dat ze zouden lezen als een roman. En dat heb ik gedaan. Sommige recensenten hebben me kwalijk genomen dat ik die twee vormen met elkaar heb vermengd. Dan schreven ze bijvoorbeeld dat ik mensen aan het woord laat in de tijd voordat ik was geboren. Ik zou dus die gesprekken niet kunnen hebben reconstrueren. *So what?* Ik heb mijn boek voor een belangrijk deel gemaakt op basis van dingen die ik heb gehoord, dus in grote lijnen heb ik me aan de waarheid van de geschiedenis gehouden. De kamer was er al, ik hoefde alleen nog maar de meubelen erin te plaatsen. De personages wilde ik zo levensecht mogelijk neerzetten, dus heb ik ze gebaseerd op bestaande figuren.”

Een van de meest aangrijpende delen van het boek is het hoofdstuk waarin de schooltijd van de hoofdfiguur wordt beschreven. “Mijn schooltijd was afschuwelijk”, laat Aciman nadrukkelijk weten. “Ik was de enige jood in een klas met ongeveer dertig kinderen. We kregen tijdens de poëzielessen pure anti-Europese en anti-joodse propaganda voorgeschoteld. Iedere keer wanneer het woord 'jood' werd genoemd, bevroor ik. Om die reden kon ik niet leren, gedurende twee jaar nam ik niets op. Wanneer ik later iets vervelends meemaakte, vergeleek ik dat altijd met mijn schoolperiode in Egypte op het Victory College. In de tijd van de Engelsen heette die school Victoria College. Die verandering van de naam zegt al voldoende.”

“Door erover te schrijven raakte ik van die periode niet

verlost. Ik geloof dan ook niet dat het schrijven iets beter maakt, of zoiets. Je zet gewoon iets op papier dat je in je hoofd met je meedraagt. Maar de pijn blijft. Het hoofdstuk over mijn schooltijd was voor mij erg moeilijk om te schrijven. Ik begon die periode weer helemaal te herbeleven, en dat wilde ik niet. Dus probeerde ik dat hoofdstuk zo snel mogelijk af te ronden, maar dat was niet mogelijk. Uiteindelijk werd het hoofdstuk veel te lang, maar gelukkig genoeg raadde de uitgever mij aan om het in te korten.”

André Aciman was een scholier in de jaren zestig. De Egyptenaren hadden toen toch duidelijk kunnen weten wat tijdens de Tweede Wereldoorlog met de joden is gebeurd? Aciman: “Ik denk niet dat die dingen zo werken. In de Egyptische overheid waren bijvoorbeeld veel ex-nazi's werkzaam. En de antisemitische propaganda werkte ook na de oorlog zeer goed. Binnen een dictatoriaal regime hebben de mensen nu eenmaal zwarte schapen nodig. Haat versterkt een totalitair regime. En het antisemitisme is niet alleen daar aanwezig, maar bijvoorbeeld ook in de Verenigde Staten. Sommige zwarte politici gebruiken jodenhaat om de band van hun eigen groep te versterken. En dat werkt.”

Waarom ging de familie in de jaren zestig niet naar Israël? “Veel mensen hebben mij die vraag eveneens gesteld. Waarom we niet gingen, is dat Israël binnen ons universum niet bestond. Daar komt bij dat we totaal niet religieus waren. Mijn familieleden groeiden op in Turkije, waardoor ze naar het Westen keken. Door oorlogsomstandigheden belandden ze in Egypte. En daarna wilden ze alleen maar naar Europa vertrekken, of naar de Verenigde Staten. Mijn familie vertrok naar Italië, maar daar slaagde mijn vader er niet in om op zakengebied iets voor elkaar te krijgen. Daarna probeerde hij om in

Frankrijk te gaan wonen, maar ook dat plan mislukte. Ik wilde heel graag naar de Verenigde Staten verhuizen, omdat ik naar de Amerikaanse universiteit wilde.”

“Bijna alle Egyptische joden zijn niet naar Israël gegaan, om de eenvoudige reden dat ze niet in het Midden-Oosten wilden blijven. Misschien wilden ze zichzelf niet zien als alleen maar joden. Dat geldt ook voor mij. Om jood te zijn tussen joden is in New York zeer comfortabel. Je weet dat je altijd naar Israël kunt gaan. Maar zolang dat niet hoeft, blijf ik liever in de Verenigde Staten.”

Dertig jaar geleden verliet Aciman Egypte. Onlangs keerde hij terug naar zijn geboorteland, voor een kort verblijf. Als hij zijn boek niet had geschreven, had hij het land waarschijnlijk niet meer teruggezien. “Door het boek wilde ik Egypte vergeten, maar wat gebeurde is dat ik het land met andere ogen ben gaan zien. Ik was uitgenodigd door Amerikanen die in Egypte leven en ik ben teruggekeerd met de bedoeling over die ervaringen te schrijven.” Maar was het niet moeilijk om terug te keren? “In feite was het erg simpel. Ik wist over het algemeen wat ik er aan zou treffen. En verder heb ik geen monumenten bekeken, maar de plekken die belangrijk voor mij zijn geweest. Ik ben er geweest als gast van een Amerikaanse school. Vlak daarnaast stond een Egyptische school. Door de ramen hoorde ik weer de manier waarop teksten klassikaal worden opgedreund. Aan het systeem van de propaganda is dus nog steeds niets veranderd. Er zit iets sadistisch in dat hele schoolsysteem. De kinderen worden als het ware gehersenspoeld.”

Aciman kwam naar New York toen hij zeventien was. “Ik leef hier nu al aardig wat jaren, dus je zou kunnen zeggen dat ik een echte Newyorker ben. Iedereen hier komt in feite uit een ander land, dus New York is een smeltkroes van verschillende culturen. Ik voel me hier thuis, ik zou

niet ergens anders kunnen leven. Er gebeurt hier bijvoorbeeld meer met de Italiaanse opera dan in Italië. Het is prettig om te weten dat al die dingen voorhanden zijn.”

In New York ging Aciman naar colleges, schreef hij zijn dissertatie over de zeventiende-eeuwse Europese literatuur en had hij vervolgens als zakenman verschillende baantjes. Omdat hij nooit een dagboek had bijgehouden, was hij voor het schrijven van *Out of Egypt* voor een belangrijk deel afhankelijk van zijn herinneringen. “Er is een brief bekend van James Joyce, waarin hij om allerlei gegevens vraagt voor zijn roman *Ulysses*. Vragen over hoeveel trappen er in die kerk of hoeveel winkels er in een bepaalde straat zijn. Hij deed dat omdat hij heel precies die wereld weer wilde geven. Ik heb soms oude burens, mijn ouders of kennissen over de hele wereld om informatie gevraagd. Maar over het algemeen kon ik afgaan op de dingen die ik al wist.” En zijn ouders? Het boek bevat voor zowel zijn vader als zijn moeder soms bepaald niet leuke hoofdstukken. “Ik vertelde mijn ouders over het boek voordat ik eraan begon te werken. Ik zei er meteen bij dat er voor hen misschien pijnlijke passages in voor zouden komen, zoals het ruige leven van mijn vader en de doofheid van mijn moeder. Maar ze hadden gelukkig geen problemen.”

Aciman was aangenaam verrast over de positieve recensie in de New York Times. “Het heeft daardoor goed verkocht, maar mijn boek is niet een bestseller. Ik ben dan ook geen miljonair, maar ik mag niet klagen. De boekwinkels blijven exemplaren aanvragen, wat een goed teken is. En verder hebben alle kranten aandacht aan mijn boek besteed en waren andere recensies ook positief. Dat is natuurlijk fantastisch. Ik krijg twee soorten brieven, niet alleen van mensen die mijn boek bewonderen, maar ook

van mensen die zelf in Egypte zijn opgegroeid en veel herkennen. Sommigen schrijven dat ik hun eigen leven heb beschreven. Die reacties zijn een gevolg van het feit dat over de Egyptische joden nog niet eerder een boek was geschreven. Mensen bellen mij ook wel op. Het is een raadsel hoe ze aan mijn nummer komen. En verder kende ik geen Egyptische joden die in Manhattan leven, maar die hebben nu allemaal naar mij geschreven. Met sommigen ben ik bevriend geraakt.”

“Ik heb de neiging om te zeggen dat ik de schrijver van slechts één boek ben. Maar het vreemde is dat ik *Out of Egypt* aanvankelijk helemaal niet wilde schrijven. Sommige vrienden hadden mij aangeraden om het boek te maken, daarom heb ik het gedaan. Ik heb met mijn boek een verloren wereld op willen roepen. Maar eigenlijk ben ik veel liever een schrijver van fictie, van klassieke romans. Omdat ik dat ooit wilde, ben ik literatuur gaan studeren. Dus ik denk dat ik heel andere boeken dan *Out of Egypt* kan maken. Ik wil op dit moment nog één boek over Egypte schrijven, en daarna ga ik me toeleggen op fictief werk.”

De ziekte van Paul Auster

Juni 2006

De Amerikaanse schrijver Paul Auster is voor even in Europa. Na Londen, Berlijn en Hamburg bezoekt hij Amsterdam, voor twee dagen. Een uitgelezen moment om hem te spreken, vlak voordat hij terugkeert naar zijn woning in Brooklyn, New York.

“Als ik niet aan het schrijven ben, voel ik dat ik niet helemaal mezelf kan zijn”, vertelt Paul Auster (57) in zijn hotelkamer. “Ik maak nu een tournee door Europa, geef lezingen, doe een aantal interviews. Het hoort allemaal bij het schrijverschap, ik weet het. Maar tegelijkertijd voel ik me afgesneden van mijn bestaan zoals het hoort te zijn. Mijn innerlijke leven is voor even verdwenen. Ik voel me tijdelijk een object, omdat ik niet kan werken aan mijn volgende roman. En dat vind ik vreselijk. Gelukkig kan ik volgende week weer aan de slag.” Hij denkt dus voorlopig niet aan zijn vervroegd pensioen? “Daar denk ik pas aan als ik doodga. Ik heb trouwens het gevoel dat ik nog maar pas begonnen ben.”

Hij staat nu bekend als een van de meest succesvolle auteurs van de Verenigde Staten, maar het heeft voor Paul Auster lange tijd geduurd voordat hij een vaste voet op de literaire bodem wist te zetten. Over zijn moeizame start als schrijver publiceerde hij een boeiend en droogkomisch essay, in een Nederlandse vertaling verschenen in de reeks Privé-Domein onder de titel *Van de hand in de tand*. De schrijver van onder meer *The New York Trilogy* en de scenario's van de films *Smoke* en *Blue in the Face* leidde tot zijn debuutroman *The Invention of Solitude* (1982) een leven dat meer in het teken stond van vallen dan opstaan.

“Al die gebeurtenissen staan nog steeds in mijn geheugen gegrift”, vertelt Auster als ik hem herinner aan zijn tijd van armoe en mislukkingen. “Ik zie dat boek niet als een autobiografie, maar als een persoonlijk essay over geld. Of beter: het gebrek aan geld. Het boek beschrijft de voortdurende worsteling om brood op de plank te krijgen.” Auster laat weten dat hij zich tegen het einde van de jaren zeventig in een crisis bevond. “Financieel zat ik volledig aan de grond en mijn huwelijk stond op springen. Daarnaast kon ik geen gedichten meer schrijven, ik had het gevoel dat mijn pen volledig was opgedroogd. Om aan geld te komen schreef ik een detectiveroman, in zes weken. Het resultaat stelde niet veel voor, maar ik besepte dat het voor mij mogelijk was om een roman te schrijven. En dat gaf me vertrouwen.”

Zijn eerste roman, *The Invention of Solitude*, schreef hij in twee weken. “Als in een roes. Ik maakte me niet druk om de vraag of de dingen die ik schreef wel of niet literair verantwoord waren. Die houding gaf me een enorm gevoel van vrijheid. Ik wilde alleen nog maar de dingen zeggen die ik wilde zeggen. En dat gevoel heeft me vanaf dat moment niet meer verlaten. Naar mijn idee schrijf ik geen romans in de gangbare betekenis. Ik beschouw mijn boeken als vertellingen over de dingen waar de meeste mensen geen aandacht aan schenken.”

Met *Oracle Night* (in een Nederlandse vertaling verschenen onder de titel *Orakelnacht*) schreef hij zijn elfde roman. Hoofdpersoon is de 34-jarige Sidney Orr (oftewel Sid), een schrijver die herstellende is van een ziekte die hem bijna fataal is geworden. Hij koopt op een dag in een Chinese kantoorboekhandel een blauw schriftje, dat al snel daarna magische krachten lijkt te bezitten. Sid gebruikt het voor het schrijven van een nieuwe roman en wordt vervolgens volledig in beslag genomen door het

verhaal dat hij aan het verzinnen is. Hij lijkt steeds meer gevangen te zijn in een web vol intriges en verwarrende gebeurtenissen die zijn dagelijkse werkelijkheid verdringen.

Het boek van Sid is gebaseerd op een deel van de roman *The Maltese Falcon* (in het Nederlands verschenen onder de titel *De Maltezer Falk*) uit 1930 van Dashiell Hammett. Hierin ontsnapt een man op aan haar na aan de dood, waarna hij beseft dat alles door het toeval wordt geregeerd en besluit zijn leven een totaal andere koers te geven. Zonder iemand uit zijn naaste omgeving in te lichten verhuist hij naar een andere stad om daar een nieuw bestaan op te bouwen. Auster geeft groot aantal pagina's uit deze roman van Sid prijs, waardoor *Oracle Night* voor een deel leest als een 'roman in een roman'.

Auster vertelt dat hij al in 1982 de eerste opzet voor deze roman maakte, zo'n twintig pagina's. "Die stopte ik weg, omdat ze me niet bevielen. Maar het idee voor de roman bleef me achtervolgen, over een notitieboekje met magische krachten. Door de jaren heen staken andere verhaallijnen de kop op die ik aan dat idee toe kon voegen." Rond 1990 benaderde de Duitse cineast Wim Wenders hem met de vraag om samen te werken aan een nieuwe film, gebaseerd op *The Maltese Falcon*. "Ik heb toen een ruwe versie van een scenario gemaakt. Die film ging overigens helemaal niet door, omdat er geen geldschieter was. Maar de aantekeningen heb ik bewaard. En die kon ik daarna goed gebruiken voor *Oracle Night*. Ik ben nu blij dat ik het boek uiteindelijk heb geschreven, ook al heeft het een hele tijd geduurd voordat het af was. Je merkt het, het heeft een hele ontstaansgeschiedenis. Aan het schrijven van een roman gaan bij mij meestal jaren denkwerk vooraf. Het is een traag proces."

Het is dus niet toevallig dat *Oracle Night* meer dan zijn

andere romans over de ervaring van het schrijven gaat? “Iedere roman betekent voor mij een groot avontuur. Je hebt aanvankelijk een plan, een idee. Maar terwijl je aan het werken bent, verandert je opzet voortdurend. Soms loop je vast en moet je een uitweg zien te vinden. En dat kan soms een hele worsteling opleveren. Dat is voor mij het avontuurlijke van het schrijven. Als je vooraf alles al zou weten, zou literatuur een soort wiskunde worden. En dan zou het schrijven voor mij niet meer bevredigend zijn.” In *Oracle Night* zegt een vriend en collega van Sid overigens op zeker moment dat schrijvers allemaal een beetje 'odd in the head' zijn. Klopt dat? “Nou ja, vaak wel”, geeft Auster onmiddellijk te kennen. “Ik zie het schrijven als een ziekte, waar je al vanaf je jonge jaren last van hebt en later niet van af kunt komen. Genezing is uitgesloten. Gelukkig zijn niet veel mensen ermee besmet.”

Het is vrijwel onmogelijk om een volledige samenvatting van *Oracle Night* te geven. “Het verhaal was aanvankelijk nog veel ingewikkelder”, geeft Auster aan. “Gelukkig heb ik besloten een deel te schrappen.” In de roman speelt het toeval een grote rol. “Maar niet al te nadrukkelijk. Het toeval komt immers al in al mijn romans naar voren.” In *The Red Notebook* (in het Nederlands verschenen onder de titel *Oefeningen in waarheid*) staat het toeval volledig op de voorgrond. Het boek is te beschouwen als een studie naar gebeurtenissen die onverklaarbaar zijn, maar toch tot de werkelijkheid behoren. Auster: “Maar je moet nu niet denken dat ik over het toeval grote en ingewikkelde filosofieën heb. Ik besef heel eenvoudig dat wij allemaal met het toeval te maken krijgen en dat het eigenlijk een enorme rol in ieders leven speelt. En ik vind het nu eenmaal leuk om daarover na te denken.”

Halverwege de jaren negentig was hij uitgegroeid tot een

van de meest succesvolle schrijvers van zijn land en besloot hij het op literair terrein even rustig aan te doen. Auster stortte zich vol overgave op de filmwereld, maakte samen met Wayne Wang de succesvolle films *Smoke* en *Blue in the Face* (beide met Harvey Keitel in de hoofdrol) en regisseerde daarna eigenhandig *Lulu on the Bridge*. “Het was heel goed voor mij om een paar jaar uit mijn schrijfkamer te zijn”, vertelt hij nu. “Ik denk dat die films ongeveer vier, vijf jaar van mijn leven hebben gekost. Bepaald niet erg, want ik ontdekte dat het leuk is om met andere mensen te werken. In mijn jonge jaren vond ik het geweldig om te sporten en deel uit te maken van een team. Mijn ervaringen in de filmwereld deden me aan die tijd terugdenken.”

Maar goed, na *Lulu on the Bridge* zette hij een punt achter zijn filmavontuur. “Het werken aan een film is een fulltime baan. En die kun je niet als een soort hobby naast je andere werkzaamheden blijven uitoefenen. Na mijn films heb ik me dus weer opgesloten in mijn kamer, want het schrijven van romans is voor mij nu eenmaal belangrijker.”

In alle romans van Auster bevinden de hoofdpersonen zich in een kleine omgeving, tussen een aantal vrienden, kennissen en familieleden. Ook Sid in *Oracle Night* kan zich eigenlijk alleen maar druk maken om zijn eigen wereldje. “Ja, ik schrijf nu eenmaal verhalen over gewone mensen”, geeft Auster aan. “Het zijn geen idealistische boeken. Mijn romans hebben zo nu en dan politieke elementen, maar alleen maar op de achtergrond.” Is het mogelijk dat hij ooit een roman schrijft over, pak 'm beet, de oorlog in Irak? “Ik betwijfel het. Maar ik zeg nooit nooit. Alles is mogelijk. Er is alleen een strikt onderscheid tussen journalistiek en het schrijven van fictie. De gebeurtenissen in Irak houden me enorm bezig. En ik heb er een duidelijke mening over. Bovendien zet ik me actief

in, om te proberen Bush te stoppen. Ik heb er lezingen over gegeven en stop geld in een fonds voor een campagne tegen zijn plannen. Maar dat zijn activiteiten van mij als een Amerikaans staatsburger. Ze hebben met mijn leven als schrijver niets van doen. Mijn romans gaan over de innerlijke gedachten en gevoelens van mensen. En niet over de grote wereld.”

Herinneringen van John Bayley

Oktober 1999

Toen in 1995 bij de Engelse schrijfster Iris Murdoch de ziekte van Alzheimer werd geconstateerd, besloot haar man John Bayley de verzorging van zijn echtgenote op zich te nemen. Bayley en Murdoch waren op dat moment bijna veertig jaar met elkaar getrouwd. Over deze periode schreef hij een tweedelig boek, waarvan het eerste deel in een Nederlandse vertaling verscheen onder de titel *Elegie voor Iris*. Bayley vertrouwde zowel herinneringen als dagboekantekeningen aan het papier toe, op het moment dat zijn vrouw steeds meer geestelijk aftakelde. Het resultaat is een uitermate intiem verslag, waarin de ziekte van Alzheimer als een luguber en grotesk spook voortdurend op de achtergrond aanwezig is. Een gesprek met deze voorkomende 74-jarige Brit over oude mensen en de dingen die voorbij gaan. Over zijn op 8 februari 1999 overleden vrouw Iris Murdoch. En over Alzheimer: “Het is alsof met de dood van Iris de zingeving van mijn bestaan is verdwenen.”

Het was een Amerikaanse uitgever die in 1997 John Bayley aanraadde om zijn ervaringen met zijn zieke vrouw te beschrijven. Bayley had daar op dat moment totaal niet aan gedacht. Nadat hij de eerste woorden op papier had gezet, merkte hij dat het schrijven hem opmonterde. “Het was dus een zeer waardevolle therapie voor mij”, vertelt hij. “Ik kan het iedereen aanraden die in een soortgelijke positie is. Door het schrijven beseftte ik vooral dat het verzorgen van een zieke partner mooie kanten heeft. Het was alsof ik voor ons beiden herinneringen op moest halen. Sommige herinneringen zeiden Iris niets. Maar

gelukkig kon ik de herinneringen gewoon aan haar vertellen en er over schrijven. Daardoor ontstond tussen ons een zeer hechte band, en die was troostgevend.”

Troost boden ook de Engelse Teletubbies, die dagelijks de peuters via de televisie vermaken. Iris Murdoch maakte zich tegen het einde van haar leven vrolijk om de vreemd ogende poppen en de baby-achtige geluiden. En dat levert in het boek natuurlijk een tragisch beeld op. Bayley kan er nu om lachen dat zijn vrouw zich uiteindelijk ontpopte als een klein kind. “Wij hebben nooit kinderen gehad en daardoor was het misschien voor mij aanvankelijk zo vreemd om haar soms als baby te verzorgen. Maar ik ontdekte al snel dat ik er plezier in kreeg. En verder was het gewoon amusant om samen met haar naar dat peuterprogramma te kijken. Iris begreep net zo weinig als ik van die vreemde poppen die maar wat rondlopen in dat eigenaardige landschap. Ik vroeg me ook steeds af of zich in die poppen mensen bevinden, of dat ze uit zichzelf bewegen. Maar tegelijkertijd was het gewoon plezierig om naar ze te kijken, voor zowel Iris als voor mij. We hebben verder ook veel gekeken naar spelprogramma’s, terwijl we vroeger helemaal niet naar de televisie taalden.”

John Bayley is een beleefde oude man, die zijn woorden zorgvuldig en doordacht naar voren brengt. Zo nu en dan stottert hij, waardoor zijn persoonlijke verhaal een nog aandoenlijker karakter krijgt. De Engelse *stiff upper lip* is hem vreemd – Bayley heeft er totaal geen moeite mee om allerlei intieme details prijs te geven. “Nee, totaal niet. Een Alzheimer-patiënt verliest zijn gevoel voor schaamte en conventie. In die zin wordt de patiënt een kind. En dat gevoel slaat over naar de verzorger. Dan doe je gewoon waar je zin in hebt. Op een bepaald moment wilde Iris niet meer dat ik haar waste. Aanvankelijk drong ik aan, maar daarna gaf ik gewoon de moed op. En eigenlijk vond ik

het net zoals haar helemaal niet erg dat ze vervuilde. Het maakte ons gewoon niets uit. Ik prijs mezelf gelukkig dat ik nooit voelde dat ik het niet meer aankon. Alleen tegen het einde, toen ik besepte dat ze het huis moest verlaten.”

Bayley had de gewoonte om drie keer per dag een wandeling met zijn zieke vrouw te maken. “Dat vond ze volgens mij wel plezierig. Vaak rende ze op een vreemdeling af. Meestal was een goed ogende jongeman het slachtoffer. Aan hem vroeg ze dan om haar te helpen. Zo’n jongeman keek mij dan beschuldigend aan. En ik had vervolgens de gewoonte om met een zeer sinistere blik terug te kijken. Een vreemdeling wordt op zo’n moment erg bang. Eén keer is iemand in paniek weggevlucht. En een andere keer vroeg iemand aan Iris of hij misschien de politie moest bellen.”

In Engeland is al een tweede deel verschenen van de herinneringen van Bayley, onder de titel *Iris and the Friends*. Bayley voltooide dat deel vlak na haar dood. Het dagboekgedeelte in *Elegy for Iris* eindigt op 25 december 1995, een dik jaar voordat Iris Murdoch haar laatste adem uitblies. “De Alzheimer van Iris viel op dat moment nog mee. Alhoewel ze niet meer goed kon spreken en helemaal niet kon schrijven, was ze nog steeds niet volledig dement. Veel mensen met de ziekte van Alzheimer krijgen te maken met paniekaanvallen. Maar Iris gelukkig niet. Gedurende die vier jaar bleef ze rustig. Bovendien vond ze het zeer aangenaam dat ik haar verzorgde.”

Het leven van John Bayley heeft zich voor het grootste gedeelte afgespeeld binnen de universitaire kringen van Oxford. In 1955 werd hij docent aan New College, een jaar later trouwde hij met Iris Murdoch. Zij was een paar jaar ouder en had op dat moment al een paar romans op haar naam staan. Terwijl Bayley vaak uit huis was voor zijn universitaire werkzaamheden, schreef Iris het ene

boek na het andere. In totaal 27 romans publiceerde ze, waarin kluchtige taferelen en filosofische bespiegelingen hand in hand gaan. Bayley schreef ook, zij het dat zijn literair-kritische studies heel wat minder lezers wisten te bereiken.

Maar dat is nu anders. Nadat *Elegy for Iris* was verschenen, kreeg hij een enorme hoeveelheid post van vooral mensen uit de Verenigde Staten. Sommigen hadden nog nooit een roman van Iris Murdoch gelezen, maar waardeerden zijn boek vanwege de schok der herkenning. “Zij hadden in de meeste gevallen een familielid gehad dat ook aan Alzheimer leed. Die brieven gaven mij het gevoel dat ik een goed boek had gemaakt, alhoewel ik tijdens het schrijven er nooit rekening mee hield dat lezers mijn teksten ooit onder ogen zouden krijgen. Ik schreef om ervoor te zorgen dat Iris en ik de laatste jaren van haar leven zo gelukkig mogelijk door zouden komen.” Wist Iris Murdoch dat haar man bezig was met het schrijven van een boek over haar ziekte? “Ik geloof het wel. Toen het eerste deel een jaar geleden in Engeland verscheen, was ze bij de presentatie aanwezig. En toen ze het boek met haar foto op de voorkant zag, begonnen haar ogen te glimmen.” Maar goed, Bayley had er ook voor kunnen kiezen om het boek na haar dood te publiceren. “Ik wist in de eerste plaats natuurlijk niet hoe lang Iris nog zou leven. Maar daarnaast vond ik het ook goed dat het boek tijdens haar leven verscheen. De ziekte van Alzheimer is natuurlijk verschrikkelijk, maar het heeft geen nut om de gevolgen van de ziekte te verbergen. Of er geheimzinnig over te doen. Het is volgens mij veel beter om er openlijk over te praten en te schrijven.”

Het praten met lotgenoten viel overigens lang niet altijd mee. Toen Bayley tijdens een bijeenkomst een vrouw ontmoette van wie de man eveneens aan Alzheimer leed,

keerde hij haar snel de rug toe. “Maar ik vond die vrouw dan ook heel vervelend. Ze vertelde me letterlijk dat voor haar het verzorgen van iemand met de ziekte van Alzheimer gelijkstaat met het gebonden zijn aan een lijk. Zij voelde zich misschien zo, maar ik dus totaal niet. *But alright*, voor een vrouw is het doorgaans veel erger om de partner te verzorgen. Een man met de ziekte van Alzheimer wordt vaak agressief. En met agressie van Iris heb ik gelukkig nooit te maken gekregen. Zij deed juist zeer lief tegen mij en voelde zich steeds meer tot me aangetrokken. Die vrouw met wie ik praatte heeft het verzorgen van haar man overigens niet lang volgehouden. Kort na ons gesprek heeft ze hem in een tehuis gestopt. Ik moest er lange tijd niet aan denken om Iris weg te brengen. Ik wist dat ze zich dan zeer ellendig zou voelen. Pas drie weken voor haar dood heb ik haar naar een tehuis gebracht, op het moment dat ze me niet meer herkende. Ze maakte ook daarna een gelukkige indruk en vond het aangenaam om mensen om zich heen te hebben. Toen ze drie weken later stierf, heb ik aan haar bed gezeten, en leek het alsof haar dood helemaal niet erg meer was. Het was de juiste manier om aan het einde te komen.”

Heeft Bayley ooit euthanasie overwogen? “Alleen aan het begin van haar ziekte heb ik met de gedachte gespeeld om haar een flinke hoeveelheid slaappillen te geven. Maar eigenlijk heb ik nooit serieus overwogen om op die manier een einde aan haar leven te maken. Daar was helemaal geen reden voor. We konden nog steeds samen zijn en ik merkte al snel dat ik het prettig vond om haar te verzorgen. En ergens zorgde ze op een bepaalde manier ook voor mij, want ik ervaarde die periode als zeer waardevol. Iris verzorgen en over haar schrijven, meer heb ik in die vier jaar niet gedaan. Het werkte enigszins verslavend. En nu vind ik het eigenlijk alleen maar

jammer dat die tijd voorbij is. Het is alsof met de dood van Iris de zingeving van mijn bestaan is verdwenen. Ik zal dus iets anders moeten vinden om de tijd te kunnen vullen. Op dit moment voel ik alleen maar een gemis. Ik vind het nu wel prettig om in Nederland te zijn, maar een paar maanden geleden had men mij met geen stok de deur uit kunnen krijgen. De eerste periode na de dood van Iris wilde ik alleen maar thuis blijven.”

Voelde Bayley zich door de dood van zijn vrouw dan nooit opgelucht? “Ik kan me voorstellen dat je die opluchting voelt, maar daarvan was bij mij geen sprake. Ik voelde me eigenlijk alleen maar heel triest. En nu ben ik tevreden over het feit dat ik haar in de laatste jaren van haar leven zo goed mogelijk heb verzorgd. En dat ze op de best mogelijke manier is overleden. Ze stierf zonder pijn en maakte een tevreden indruk. En de mensen in het tehuis waren allemaal erg aardig voor haar.” Bayley kijkt me aan en zegt: “Wat kun je nog meer verlangen?”

***Vogels zonder vleugels* van Louis de Bernières**

Oktober 2004

Maar liefst tien jaar werkte de Engelsman Louis de Bernières aan zijn roman *Vogels zonder vleugels*. Het resultaat is een werk van 565 pagina's over de confrontatie van gewone mensen met de verwoestende gevolgen van oorlog, nationalisme en religieus fanatisme. Een gesprek met deze schrijver die door het enorme succes van zijn roman *Kapitein Corelli's mandoline* in veel delen van de wereld een plaats aan de literaire top wist te veroveren: "Tussen het Westen en de moslimwereld bestaan veel misverstanden, die te maken hebben met onwetendheid."

Heeft Louis de Bernières (49) de afgelopen tien jaar fulltime aan *Vogels zonder vleugels* gewerkt? "Nee, gelukkig niet", geeft hij aan. "Ik hoefde me niet zo druk te maken, omdat ik door de verkoopcijfers van *Kapitein Corelli's mandoline* voor het eerst in mijn leven geld had. Ik ben verhuisd naar het platteland en heb een aantal jaren besteed aan de inrichting van mijn nieuwe woning."

Voelde hij door het succes van zijn vorige roman misschien een grote druk? "Zeker", laat hij weten. "Ik had soms het gevoel dat iedereen over mijn schouders meekeek. Daarnaast ben ik een van de zeldzame schrijvers die alleen gaan werken als ze inspiratie hebben. Ik kan niet een roman maken vanuit het gevoel dat het mijn baan is. Ik moet dus altijd wachten op het moment dat de inspiratie zich aandient. Het kan gebeuren dat ik een paar maanden helemaal geen letter op papier zet."

De verhalen in *Vogels zonder vleugels* spelen zich voor het grootste deel af in een kleine plaats aan de kust van